

Psychological features of modern culture of the monetary family

I. Zubiashvily, T. Melnychuk

G.S. Kostiuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Article info

Received 10.11.2017

Accepted 16.02.2018

G.S. Kostiuk Institute of
Psychology, Kyiv, Ukraine

mti_kiev@ukr.net

Зубіашвілі, І.К., Мельничук,
Т.І. (2018). Психологічні
особливості монетарної
культури сучасної сім'ї.
Fundamental and applied
researches in practice of
leading scientific schools, 25
(1), 135-139.

Zubiashvily, I., Melnychuk, T. (2018). Psychological features of modern culture of the monetary family. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 25 (1), 135-139.

In the article analyzes the results of the research of psychological feature of the monetary culture of the modern families, were considered socio-cultural factors influencing the process of formation of the monetary culture of the family. Emphasizes the socio-psychological role of money in the context of the formation of the monetary culture of the nuclear family. For the purpose to analyze the influence of the systemic peculiarities of the culture of money on the monetary culture of modern family, an empirical study was conducted that showed the priority values of modern families as indicators of monetary culture. On the basis of empirical research, were identified the peculiarities of monetary relations in the family, which are characterized by the orientation of stereotypical monetary models, which were learned even in childhood. The influence of money on the transformation of family roles is shown, where the amount of money invested in the family budget is the main factor in determining the head of the family and the implementation of monetary management, which is implemented mainly on women's or men's models. It is proved that money is a stable factor determining the distribution of social roles in the modern nuclear family. Money management in the family occurs in three main models: male in priority; female in priority; egalitarian, which are directly determined by the balance of money invested in the family budget of each spouse. The value of money in the value scale of the modern family, ranked third after the value of health and family, is revealed on the basis of empirical research. It was also discovered that the monetary culture of children in the modern nuclear family is characterized by a high degree of adaptability to the conditions of a market economy in comparison with previous generations, the aim of children to achieve material goods. The article highlights the importance and necessity of additional scientific researches on the influence of family relationships on the economic socialization of children, the assimilation of their economic culture and the implementation of norms, skills of economic behavior, as well as the attractiveness of preschool children is that children themselves can not enter into economic relations at the moment, but acquire this experience only in artificially created family conditions or in gaming activities, as in pre-school educational institutions and from the media (television, computer games, etc.).

Keywords: monetary culture; monetary representations; money; money models; nuclear family; cultural values; family values; economic socialization.

Психологічні особливості монетарної культури сучасної сім'ї

І.К. Зубіашвілі, Т.І. Мельничук

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, Україна

У статті аналізуються результати дослідження психологічних особливостей монетарної культури сучасних сімей, розглядаються соціокультурні фактори, що впливають на процес становлення монетарної культури сім'ї. Підкреслюється соціально-психологічна роль грошей в контексті становлення монетарної культури нуклеарної сім'ї. З метою аналізу впливу системних особливостей культури грошей на монетарну культуру сучасної сім'ї проведено емпіричне дослідження, яке показало пріоритетні цінності сучасних сімей як показників монетарної культури. На основі емпіричного дослідження виявлено особливості монетарних відносин у сім'ї, які характеризуються орієнтацією на стереотипні грошові моделі, засвоєні ще в дитинстві.

Ключові слова: культура; монетарна культура; монетарні уявлення; гроші; грошові моделі; нуклеарна сім'я; культурні цінності; сімейні цінності; соціалізація.

Вступ

В сучасному суспільстві гроші є системостворюючим компонентом для будь-якого типу організації і для суспільства в цілому. Люди, які живуть в суспільстві монетаристської економіки, з дитинства знайомі з організаціями, соціальними практиками і мотивами, пов'язаними з грошима та знають. Однак в суспільствах перехідного типу, до яких відноситься і Україна, де тільки випрацюються механізми ринкової економіки, люди, які звикли жити в системі планової економіки, стикаються із соціально-культурними та соціально-психологічними труднощами, пов'язаними з грошима. Зразки споживання, орієнтовані на рівність споживчих можливостей і аскетичні ідеали соціалізму, практично втратили свою силу в сучасних сім'ях. Їм доводиться проходити ресоціалізацію та виробляти новий тип монетарної культури, пов'язаний з необхідністю працювати в системі приватного підприємництва, формувати сімейний бюджет, здійснювати грошовий менеджмент, опанувати податкові форми тощо. Коли радикально змінюється цінність грошей, люди вимушені вчитися новим способам для прогнозування економічного майбутнього та побудови фінансових планів сім'ї. Концепції грошей, пов'язані зі змінами в суспільстві, також змінюються і, в свою чергу, ці трансформації впливають на структуру сім'ї, традиційні соціальні ролі та грошовий менеджмент у сім'ї.

Актуалізує проблему і те, що в системі цінностей сім'ї радянської України гроші посідали одне з останніх місць, на думку деяких дослідників, бажання членів сучасного суспільства стати багатими може стати загрозою втрати в монетарній культурі моральних цінностей.

Однак потрібно підкреслити, що в контексті психології культури проблема грошей в сучасних нуклеарних сім'ях не є ретельно вивченою в галузі, пов'язаної з особливостями грошей в ієрархії цінностей сучасної нуклеарної сім'ї, членячої є першою генерацією батьків постперестроєного періоду в Україні та того впливу, який здійснює їх неоднозначне сприйняття на формування монетарної культури сім'ї.

Економічні та політичні зміни в Україні, що привели до становлення ринкових відносин практично во всіх суспільних та соціальних інститутах, викликали трансформації в ціннісних уявленнях про гроші та їх соціальні ролі в сучасній нуклеарній сім'ї, що і дозволило визначити предмет нашого дослідження.

Мета статті

В результаті теоретико-емпіричного дослідження визначити основні психологічні проблеми формування монетарної культури сучасної нуклеарної сім'ї.

Теоретичні основи дослідження

У контексті дослідження феномену грошей в сімейних взаєминах можна виокремити соціально-психологічний аналіз, зроблений Г. Беккером, меншою заробітної плати жінок у порівнянні з чоловіками. Серед вчених, чії праці стали особливо помітними та впливовими в галузі розглядання ролі та місця грошей в сучасних сім'ях, можна назвати імена Б. Каррутерса, Н. Додда, К. Дойла, Дж. Інґхмена та В. Зелізера, І. Зубіашвілі. Думка, що об'єднує праці цих авторів, полягає в соціальній інтеракціоністській перспективі в дослідженні феномену грошей. Усі праці вищезазначених авторів створюють наукову базу для дослідження впливу грошей на формування монетарної культури індивіда в процесі сімейної соціалізації, стадії її становлення.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження

Формування монетарної культури сім'ї, в значному ступені визначено двома взаємопов'язаними факторами: умовами життєдіяльності сімей в конкретній території і цінністю грошей в ієрархії сімейних цінностей. В сучасній Україні умови соціально-економічного розвитку і можливості здійснення монетарної діяльності сімей поки ще відрізняються від досвіду розвинутих країн Заходу, що суттєво впливає на формування монетарної культури. В зв'язку з цим, актуалізується проблема дослідження цінності грошей

та їх впливуна монетарні практики, розподіл соціальних ролей в сучасній нуклеарній українській сім'ї. Її вивчення дозволить розробити стратегії формування монетарної культури сім'ї, адекватної для здійснення повсякденної монетарної діяльності в умовах ринкової економіки. Аналіз цієї проблематики може вкласти вагомий внесок у теоретичне осмислення сучасних трансформаційних процесів на мікрорівні сім'ї, де гроші виступають одні з головних факторів, що впливають на моделі споживання, стилі життя та ідентичність (Zubiashvily, 2014).

Актуалізує проблему також і те, що в умовах ринкової економіки діти інтериоризують західні цінності, які презентують ЗМІ, в той час як освітні установи ігнорують тему грошей і не сприяють формуванню у підростаючого покоління раціональної монетарної культури, необхідної для нормального входження в трудову діяльність. В цих умовах сім'я остається практично єдиним місцем, де формується монетарна культура сучасної української молоді. Тому від фінансової діяльності сім'ї та від її монетарної культури залежить успіх економічних та соціальних трансформацій в сучасному українському суспільстві.

Предметом нашого дослідження є психологічні особливості монетарної культури сучасної української нуклеарної сім'ї та її соціально-психологічні характеристики.

Теоретико-методологічною основою дослідження є соціокультурний підхід, основні положення якого сформульовані в працях західних дослідників: Г. Зиммеля, М. Вебера, Э. Дюркгейма, Т. Веблена, Т. Парсонса, С. Московічі, К. Поланьї, В. Зелізера, а також вітчизняних та російських авторів: В. Москаленко, З. Скринник, В. Верховіна, Н. Зарубіної, І. Зубіашвілі, В. Радаєва, Л. Іоніна, В. Ядова та ін.

Зазначимо, що до теперешнього часу не існує єдиної теорії грошей, однак сучасні дослідження виходять з первинності соціальних відносин, оскільки, згідно Г. Зиммеля, гроші представляють собою сукупність усіх соціальних відносин: релігійних, юридичних, моральних, економічних, політичних, сімейних тощо (Zimmel, 1996; Zubiashvily, 2014).

Автори підкреслюють, що в рамках соціокультурного підходу для аналізу монетарної культури сучасної сім'ї, розумним представляється використання різних теорій мікрорівня, найбільш значимими з яких є: теорія множинності грошей, інструментальна теорія грошей, наркотична теорія грошей, яка базується на метафоричному розумінні грошей як мотиватору для здійснення певних монетарних дій. Сприйняття грошей як своєрідного наркотику по-різному впливає на монетарні практики індивідів, що обумовлено специфікою соціалізації в тій чи іншій сім'ї, яка в свою чергу знаходиться під впливом конкретних соціально-історичних умов. Саме соціальні настановлення, отримані у батьківській родині, є першоджерелом економічних настановлень, первинної монетарної культури, що формуються під впливом економічних відносин та економічної діяльності та проявляються у ставленні особистості до власності, грошей, економічного статусу, добробуту тощо. Суть

економічних настановлень батьківської родини розкривається через ставлення до економічних цінностей у сім'ї. Тому визначальними в економічній соціалізації молоді є чотири типи економічних настановлень: амбіційно-оптимістичний, мрійливо-заощаджувальний, раціонально-тривожний, приховано-тривожний; кожному із них відповідає певна мотивація та певний досвід, отриманий у сім'ї своїх батьків (Melnychuk, 2017).

Мікрорівневі теорії грошей є цікавими, перш за все тим, що передусім дозволяють розглядати соціально-психологічне значення грошей в контексті внутрісімейних відносин. Вони дають змогу побачити, що існують різні ціннісні настановлення в дихотомії «дати» та «отримати», які проявляються, з одного боку, в альтруїстичному обміні між членами сім'ї, де гроші є табу в якості засобу обміну, а з іншого – можуть прийняти гіпертрофовані форми монетарного міжособистісного обміну, що сприяє трансформації взаємин у сім'ї, коли мова торгівлі починає переважати у відносинах подружжя або між дітьми та батьками. З позиції мікрорівневих теорій сучасні гроші та системи кредитування створюють «пастки залежності» сім'ї, тому соціально-психологічні емпіричні дослідження повинні бути націлені на визначення соціальних значень, які отримують гроші в контексті цієї залежності, оскільки вони використовуються в якості фасилітатору обміну, який може бути замінений іншими засобами. При цьому низка сучасних дослідників наполягають на «вбудованості» економічної дії всередині соціальної структури та соціальних відносин, підкреслюючи, що коли виникає необхідність у встановленні взаємності та розуміння, люди схильні уникати грошових розрахунків (Valuyskova, 2012; Zubiashvily, 2014).

З точки зору символістської феноменологічної перспективи гроші володіють символічною цінністю, яка допомагає конструювати соціальні інтеракції, в яких вони використовуються, однак наслідки можуть носити як позитивний, так і деструктивний характер. Значимість символічної цінності дрізняється в різних культурах, і як наслідок, і в сім'ях, що належать до тієї чи іншої культурної спільноти (Abramova, 2000).

У контексті нашого дослідження ми визначили соціокультурні фактори, які впливають на становлення монетарної культури сучасної нуклеарної сім'ї, а також проаналізували трансформації ціннісних уявлень сім'ї стосовно грошей.

Теретичний аналіз наукових досліджень свідчить про те, що монетарна культура сім'ї, перш за все, залежить від культури грошей, сформованої в процесі первинної соціалізації, тому при встановленні шлюбних відносин відбувається зітхнення різних монетарних культур, які не завжди узгоджуються і можуть стати джерелом сімейних конфліктів. Інтериоризація правил і норм монетарної поведінки засвоюється більшістю індивідів традиційно-досвідним шляхом в процесі соціалізації, однак зміни в суспільних та соціально-економічних відносинах можуть привести до ресоціалізації, і як наслідок, до трансформаційних змін в монетарній культурі. Сучасні сім'ї, членів яких можна приєднати до покоління епохи перебудови, своїм

життєвим кредо вважають гасло, який став відомим завдяки ЗМІ: «Роби зараз, інакше буде пізно!» та «Купуй зараз, заплатиш пізніше» (Abramova, 2000; Zapesotsky, 2006; Zubiashvili, 2014; Fenko, 2000; Crompton, 1997).

Для того, щоб краще уявити монетарну культуру сучасної сім'ї та фактори, що впливають на її формування, нами використувалася метод глибинного інтерв'ю. Схема інтерв'ю була розрахована не стільки на отримання однозначних відповідей, які можна буде кількісно обробити, скільки на максимальну актуалізацію роздумів.

Виявлення житєвих ситуацій інформантів, що обумовили монетарну культуру, дозволяє виокремити в якості найважливішого факторубатьківську сім'ю. При цьому вплив батьківської сім'ї на монетарну культуру представляє собою дві основні моделі, які можна визначити як модель наслідування (яка характеризується прагненням одного з подружжя слідувати паттернам батьківської поведінки, що може викликати конфліктні ситуації) та модель заперечення (яка проявляється в негативному ставленні до способів заробляння грошей батьками, їх практикам розпорядження грошовими засобами).

Визначено, що створюючи сім'ю, молоді люди часто орієнтуються на довготривалу перспективу і, як правило, не готові до проблем, пов'язаних з грошима. Однією з таких проблем є визначення грошових пріоритетів сім'ї, які визначаються тим, якими соціальними ресурсами володіють партнери: наявністю освіти, досвіду використання грошей, інформованістю галузі економіки та фінансів, комунікативними здібностями. Інтерв'ю зінформантами дозволяє виявити цю проблему ще на початковій стадії побудови сімейних відносин. Однією з основних причин її появи є те, що в сучасних нуклеарних сім'ях відносини орієнтовані не стільки на обговорення грошових питань, скільки на слідування стереотипним моделям, засвоєним ще в дитинстві.

Сучасні дослідники підкреслюють, що будь-які соціальні зміни в суспільстві супроводжуються ціннісними змінами в свідомості людей в цілому і в сімейних уявленнях, зокрема. Відбувається переоцінка цінностей таких культурних концептів, як «дружба», «гроші», «колективізм» (Abramova, 2000; Valuiskova, 2012; Fenko, 2000).

Результати емпіричного дослідження показали, що здоров'я оцінюється як пріоритетна цінність 37% респондентів і посідає перше місце, на друге місце респонденти поставили сім'ю (25%), на третьому місці – гроші та матеріальний статок (23%). Далі позиції розташувалися таким чином: кохання (4 місце), цікава праця (5 місце), освіта (6 місце), кар'єра (7 місце), друзі (8 місце) (Zubiashvili, 2014).

Слід зазначити, що в сучасних сім'ях гроші є могутнім джерелом збереження відносин з родиною, зокрема: гроші, які передаються батьками дітям для задоволення життєво важливих для молоді сім'ї потреб, виконують функцію підтримки близьких відносин. В свою чергу, гроші, які дорослі діти дають своїм батькам-пенсіонерам, сприймаються ними як прояв заботи та є показником задоволеності за соціальний капітал, який вони вклали в свій час в своїх дітей.

Оскільки людина з народження знаходиться в сім'ї, вона першочергово засвоює стилі партнерської взаємодії, сімейного виховання та взаємодопомоги, зразки поведінки, в тому числі гендерної, з однієї конкретної, а саме — батьківської родини. Можна без перебільшень сказати, що в сензитивний період навчання для більшості соціальних ролей у людини є тільки один зразок функціонуючої сім'ї — батьківський. Від сімейних цінностей, які були засвоєні у дитинстві, залежить соціальна допомога у подальшому батькам, розподіл ролей у молодій сім'ї, питання лідерства та відповідальності, способу життя родини у цілому. Шлюбно-сімейні взаємовідносини батьківської родини, подружні ролі, погляди на виховання дітей успадковуються на свідомому та несвідомому рівнях і проявляються в майбутньому у стосунках чоловік — дружина, батьки — діти (Melnychuk, 2017).

Дослідження впливу грошей на соціальні ролі і грошовий менеджмент в сучасній нуклеарній сім'ї показали зміни у розподілу соціальних ролей в середині сім'ї на «годувальника» та «домогосподарку», що пов'язано зі зростанням кількості жінок на ринку праці та зниженням кількості працюючих чоловіків.

Дж. Гершуні зазначає, що роль голови в сім'ї пов'язано з кількістю грошей, яку заробляє один з партнерів (Gershuny, 1997). За даними нашого дослідження, у 57 пар основним джерелом фінансування сім'ї є чоловік, з них у 52 пар він же є головою сім'ї, лише у 5 пар головою сім'ї була визнана дружина. У 9 пар зарібок є практично однаковим і у 8 з них відносини в сім'ї розгортаються як рівноправні. В парах, де зарібок жінки перевищує чоловічий, головою сім'ї вважається дружина у 10 пар. Таким чином, можна виокремити три основні моделі грошового менеджменту в сучасній нуклеарній українській сім'ї: пріоритетно чоловічу, пріоритетно жіночу, егалітарну.

В умовах влади грошей та нівелювання духовних цінностей психологічне насилля в деяких сім'ях отримує монетарний характер. Так, наші інформанти в ході проведення глибинних інтерв'ю, зазначили, що постійна матеріальна залежність від чоловіка (дружини), «псує настрій», «створює негативне ставлення до чоловіка (дружини)», «сприяє постійному відчуженню стану стресу», «відчуженню своєї неспроможності як особистості».

За даними багатьох дослідників, монетарна культура починає формуватися з ранього дитинства, тому саме сім'я та її монетарна культура, монетарна поведінка батьків впливає на подальше ставлення індивіда до грошей. Культурні норми, традиції, вірування та переконання, притаманні певній сім'ї, впливають на формування монетарної культури дітей.

На формування уявлень про гроші у дітей впливають також гендерна та етнічна належність, колективні уявлення про цінність грошей в суспільстві, що залежить від економічного розвитку країни, найближче оточення дітей, становище сім'ї в стратифікованій системі суспільства, безпосередній досвід участі дитини в монетарній діяльності. При тому сучасні діти швидше, ніж минулі покоління сприймають все нове і швидше адаптуються до ринкових умов (Abramova, 2000; Fenko, 2000).

Р. Кромптон відмічає прагнення сучасних батьків привчати дітей користуватися грошима, заохочувати до пошуку самостійного заробітку і обговорювати грошові плани сім'ї, що, на їх думку, дозволить в подальшому самостійному житті більш розумно розпоряджатися своїми грошовими ресурсами (Crompton, 1997). Практично всі батьки в сучасних нуклеарних сім'ях використовують гроші в якості інструменту сімейного виховання. Кішенькові гроші видаються не лише для задоволення потреб дитини або як мотиватор позитивної діяльності дітей, але й як інструмент покарання дітей у випадку відхилення від поведінки, яка схвалюється батьками. При цьому контроль над грошами цілеспрямовано використовується для формування монетарної культури.

Соціокультурні реалії, на тлі яких відбувається соціалізація сучасних дітей, впливають на формування ідеології прагматизму. Це, зокрема, проявляється в тому, що сучасні діти із задоволенням грають в ігри, які навчають фінансовим і діловим навичкам. Можна зафіксувати відродження інтересу до спортивних ігор, при цьому націленість на професійні заняття спортом у багатьох дітей пов'язані з високими гонорарами професійних спортсменів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

На основі теоретико - емпіричного дослідження психологічних особливостей монетарної культури сучасної сім'ї визначено, що предметний зміст

монетарної культури сім'ї окреслюється низкою сучасних мікросоціологічних теорій грошей: теорією множинності грошей, інструментальною теорією грошей, наркотичною теорією грошей.

Показано вплив грошей на трансформацію сімейних ролей, де кількість грошей, що вкладаються в сімейний бюджет, є основним фактором у визначенні голови сім'ї та здійсненні грошового менеджменту, який реалізується переважно жінкою або чоловіком моделям. Доведено, що гроші є стійким фактором, визначаючим розподіл соціальних ролей в сучасній нуклеарній сім'ї. Грошовий менеджмент у сім'ї відбувається за трьома основними моделями: пріоритетно чоловіча; пріоритетно жіноча; егалітарна, які безпосередньо визначаються балансом грошей, що вкладаються в сімейний бюджет кожним з подружжя.

Монетарна культура дітей в сучасній нуклеарній сім'ї характеризується високим ступенем адаптивності до умов ринкової економіки у порівнянні з попередніми поколіннями, націленістю дітей на досягнення матеріальних благ.

Виявлено на основі емпіричного дослідження цінність грошей в ціннісній шкалі сучасної сім'ї, посідаючої третє місце після цінності здоров'я і сім'ї.

Враховуючи зазначене додаткових досліджень та уваги потребує вивчення та аналіз впливу сімейних взаємовідносин на економічну соціалізацію дітей що сприятиме ними засвоєнню економічної культури і реалізації норм, навичок економічної поведінки.

Література / References

- Abramova, S.B. (2000). Money as a social value: a generational section of the problem. *Sociological research*, № 7, 37-41. [in Russian]
- Абрамова, С.Б. (2000). Деньги как социальная ценность: поколенческий срез проблемы. *Социологические исследования*, № 7, 37-41.
- Valuiskova, E.R. (2012). The role of money in a modern family: a sociocultural approach. *Humanitarian and social sciences*, №6, 108-111. [in Russian]
- Валуйскова, Е.Р. (2012). Роль денег в современной семье: социокультурный подход. *Гуманитарные и социальные науки*, №6, 108-111.
- Valuyskova, E.R. (2012). The value of money as a regulator for the development of family relationships. *Humanities and Social Sciences*, № 6, 255-261. [in Russian]
- Валуйскова, Е.Р. (2012). Ценность денег как регулятор развития семейных взаимоотношений. *Гуманитарные и социальные науки*, №6, 255-261.
- Dzhydaryan, K. (2000). Happiness in the representations of everyday consciousness. *Psychological Journal*, T.21, No. 2, 40-51. [in Russian]
- Джидарьян, К. (2000). Счастье в представлениях обыденного сознания. *Психологический журнал*, T.21, №2, 40-51.
- Zimmel, G. (1996). Conflict of modern culture. *Favorites*, T.1, 607. [in Russian]
- Зиммель, Г. (1996). Конфликт современной культуры. *Избранное*, T.1, 607.
- Zapesotsky, AS (2006). Children of the era of change: their values and choice. *Sociological Research*, No. 12, 98-104. [in Russian]
- Запесоцкий, А. С. (2006). Дети эпохи перемен: их ценности и выбор. *Социологические исследования*, № 12, 98-104.
- Zubiashvily, I.K. (2014). Monetary culture as a factor in the stability of society. *Actual problems of psychology: Sb. sciences works of the Institute of*

- Psychology named after GS Kostyuk NANP Ukraine*, T.11, Vip. 9, 396-407. [in Ukrainian]
- Зубіашвілі, І.К. (2014). Монетарна культура як фактор стабільності суспільства. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАНП України*, T.11, Vip. 9, 396-407.
- Fenko, A. B. (2000). Children and Money: Features of Economic Socialization. *Questions of psychology*, № 2, 94-102. [in Russian]
- Фенько, А. Б. (2000). Дети и деньги: особенности экономической социализации. *Вопросы психологии*, №2, 94-102.
- Fenko, A. B. (2000). The problem of money in foreign psychological research. *Psychological Journal*, T. 21, No. 1, 50-62. [in Russian]
- Фенько, А. Б. (2000). Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях. *Психологический журнал*, T. 21, №1, 50-62.
- Melnichuk, T.I. (2017). Parent model of the family as one of the factors of economic socialization of the young couple: analysis of the problem. *Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after GS Kostyuk NAUP of Ukraine. Volume 1. Organizational psychology. Economic psychology. Social Psychology*, № 46, 51-54 [in Ukrainian]
- Мельничук, Т.І. (2017). Батьківська модель сім'ї як один із чинників економічної соціалізації молодого подружжя: аналіз проблеми. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАНП України. Том 1. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*, №46, 51-54
- Crompton, R. (1997). *Women and Work in Modern Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Gershuny, J. (1997). *Change in the Domestic Division of Labour in the UK/J*. London, Cambridge University Press, 1997.